

УДК [94(477.83/.86): 061.22ПРОСВІТА]"18"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.02.441>

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ — ЗАРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУ (1862—1879)

Володимир ПАШУК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3536-1848>

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
відділ нової історії України,
вул. Козельницька, 4, 79000, Львів, Україна,
e-mail: volparo@gmail.com

Актуальність запропонованої теми зумовлена важливістю цього суспільного інституту та відсутністю відповідних досліджень. Відтак, *метою* є: з'ясувати процеси, дії, пов'язані із зародженням національного культу М. Шашкевича, та розкрити його сутність. Для цього вирішено низку завдань: простежено відповідні дії, їх характер, тенденції, окреслено визначальні складові частини цього явища та значення для суспільного розвитку.

Відтак *предметом* дослідження є дії, заходи тогочасних галицьких поступових рухів, передовсім народовців і Товариства «Просвіта», спрямовані на вшанування постаг, діяльності, а відтак зародження національного культу Маркіяна Шашкевича; *об'єктом* — націотворчі процеси та український громадсько-політичний рух в Галичині, орієнтований на формування модерних суспільних інститутів.

З'ясовано процес зародження і творення цього важливого суспільного інституту, який охоплював період 1862—1879 рр. і поділявся на два етапи — 1862—1867 та 1868—1879 рр., в якому народовці здійснили перші кроки й дії щодо вшанування пам'яті «Будителя Галицької Русі».

Методичну базу склали методи: опису, аналізу, синтезу. Відсутність історіографії зумовила важливість джерел, якими стали тогочасні народовські видання та Протоколи Товариства «Просвіта».

Ключові слова: о. Маркіян Шашкевич, галицькі народовці, національний культ Маркіяна Шашкевича, формування української модерної нації, Товариство «Просвіта», Галичина XIX ст.

Volodymyr PASHUK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3536-1848>

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,
Ukraine Department of the I Krypyakevych Institute
NAS of Ukraine,

Senior Researcher of New History,

4, Kozelnytska Street, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: volparo@gmail.com

MARKIYAN SHASHKEVYCH — THE BIRTH OF A NATIONAL CULT (1862—1879)

The *importance* of the topic is relevant due to the importance of the social studies and lack of research. The main goals are: to find out the processes, actions associated with the emergence of the national cult of M. Shashkevych and to reveal its nature. The relevant actions have been traced as well as its character, trends and the defining components of this phenomenon and importance for social development have been outlined.

The *subject* of research is: the actions and measures of the Galician gradual movements (for instance, populists and the «Prosvita» Society), aimed at honoring the figure, activities, and the birth of the national cult of Markiy Shashkevych. The object of research is: nation-building processes and the Ukrainian socio-political movement in Galicia focused on the formation of modern social institutions.

The *methodological base* consisted of description, analysis, synthesis. The lack of historiography determined the importance of such sources as the popular publications of that time and the Protocols of the «Prosvita» Society.

The process of origin and creation of this important social institution is clarified. It covered the period of 1862—1879 and was divided into two stages: 1862—1867 and 1868—1879, in which the populists took the first steps and actions to commemorate the «Awakener of Galician Rus».

The result of the study. Based on the analysis of the presented data, it was found out that the emergence of the cult of M. Shashkevych as a national phenomenon involved a number of components:

1) The formation of the ideological basis, which included the creation of a cult image, hence the official attention to this figure and its separation from other prominent people, expressing their sympathy, appreciation of his personality and his activity, addressing to the figure as to a indisputable moral authority in defending their views and actions and as a defining example to follow;

2) Organization of public musical and poetic evenings, which meant the spread of this institution in the elite environment and part of the society;

3) Giving the figure of M. Shashkevych a social scale. He was interpreted as a poet-writer, creator of a new folk (national) literature, and most importantly, as a public figure who determined the national direction of Galician progress. This meant a movement for the implementation and realization of his ideas, ideological positions, which was done by the creators of the cult.

Keywords: Markiy Shashkevych, Galician populists, national cult of Markiy Shashkevych, formation of the Ukrainian modern nation, «Prosvita» Society, Galicia of the XIX century.

Вступ. Ім'я о. Маркіяна Шашкевича — чільно-го і незламного представника «Руської Трійці» — широко відоме в цілому світі і українцям, незалежно від їх місця проживання, і представникам інших народів. Іменем подвижника народного напрямку в громадсько-політичному русі Галичини й винахідника «Читанки» названі вулиці, споруджені пам'ятники, твори видаються і вивчаються у школах, життя й творчість є предметом постійних наукових зацікавлень вітчизняних і зарубіжних науковців, організуються заходи із вшанування пам'яті. Відтак виникає закономірне запитання — а що зумовило таку особливу увагу й відзначення цього видатного галичанина? На перший погляд відповідь зрозуміла й очевидна — тому, що був створений національний культ особистості Будителя Руси. Однак питання, що таке національний культ, коли і як він створювався — залишається до сьогодні вповні нез'ясованим. Відповідно саме на цьому питанні, що відповідає науковій зацікавленості й підходам, буде зосереджено окрему дослідницьку увагу в нашій розвідці.

Історична сутність окресленої теми зумовлена важливими, базовими процесами, характерними для європейських народів ХІХ ст., у т. ч. й для українців, пов'язаних із зародженням модерних націй, які визначили складний багатомірний рух, що сприяв трансформації етносу в національне суспільство та спричинив появу відповідних новій епосі атрибутивних інститутів. Їх творення залежало від зрілості й зусиль самих народів та, насамперед, їхніх еліт. Відтак, тогочасні рухи безпосередньо стосувалися зародження національних культів, що складали особливий вид шани та возвеличення особистостей, героїв, які своєю діяльністю, життєвою позицією сприяли започаткування та розвитку нового періоду в історії. Вони ставали базовими духовно-інтелектуальними основами, моральними опорами для тогочасних народів у їхньому історичному поступі. Українці, будучи складовою частиною загальноєвропейських рухів, починаючи із 60-х рр. ХІХ ст., приступили до формування власних національних культів, які були особливим виявом шани двом видатним особистостям — Тарасу Шевченку й Маркіяну Шашкевичу.

Актуальність окресленої теми зумовлена тим, що, незважаючи на її важливість і значимість для розуміння характерних для другої половини ХІХ ст. суспільних процесів вітчизняної історії, вона не вивчала-

ся й навіть не визначена і не сформульована як окрема дослідницька тематика. Про це свідчить той факт, що багаточисельні публікації, в яких поважні й відомі автори оприлюднили результати своїх важливих і ґрунтовних студій, стосувалися вивчення життя й діяльності представників «Руської Трійці», у тому числі й Маркіяна Шашкевича, однак тематика зародження й сутність національного культу галицького просвітника як суспільного інституту, у т. ч. й пов'язані з цим процеси, не стали ні предметом зацікавлення науковців, ні безпосередньою тематикою їхніх досліджень. У цьому контексті можемо відзначити лише публікацію В. Гориня [1, с. 127—132], який досліджував постать о. М. Шашкевича й звертав увагу на окреслення дій, спрямованих на його вшанування, зокрема й на творення культу. Однак хоч і торкався питання характеру цього інституту, все ж, вказував на «культ поета». Крім того, навів окремі приклади започаткування такого вшанування в Галичині, при цьому не вказав, в чому саме полягає їх відношення до культу.

Відтак історіографія теми, незважаючи на значний дослідницький доробок стосовно постаті о. М. Шашкевича, його життя й діяльності, не представлена жодною публікацією, в якій було б комплексно розкрито взаємопов'язані питання, тобто в яких було б з'ясовано саме процес зародження, його атрибутивні складові частини та сутність національного культу чільному представникові Руської Трійці — як важливого суспільного інституту, характерного для європейських народів ХІХ ст.

У нашій розвідці увага зосереджена саме на з'ясуванні дій, процесів, пов'язаних із започаткуванням творення цього, атрибутивного для ХІХ ст., явища. Відповідно, це дослідження повинно заповнити існуючу прогалину в українській, й не тільки, історіографії.

Відтак, *метою* дослідження є: з'ясувати процеси, дії, пов'язані із зародженням, та розкрити сутність національного культу М. Шашкевича.

Для досягнення цього необхідно вирішити низку завдань:

- простежити дії галицьких народовців й Товариства «Просвіта», що зумовили започаткування процесу творення культу, виявити та систематизувати факти, що засвідчили зусилля, направлені на вшанування, визначення значимості та величчя М. Шашкевича;

- окреслити їх характер та тенденції;
- з'ясувати й виокремити атрибутивні, визначальні складові частини цього явища;
- окреслити суспільний характер процесу й внесок ініціаторів творення національного культу М. Шашкевича та значення для розвитку краю.

Отож предметом нашого дослідження є дії, заходи тогочасних галицьких поступових рухів, їхніх інституцій, передовсім народовців і Товариства «Просвіта», спрямовані на вшанування постаті, діяльності, а відтак зародження національного культу Маркіяна Шашкевича; об'єктом — націотворчі процеси та український громадсько-політичний рух в Галичині, орієнтований на формування модерних суспільних інститутів.

Джерельна база є визначальним й основним чинником, за допомогою якого було проведено наше дослідження. Це: народовські видання 60—70-х рр.: «Вечерниці», «Мета», «Правда», а також Фонд Товариства, «Просвіта», що міститься у Центральному Державному історичному архіві України, м. Львів (Ф. 348. Оп. 1. Спр. 7628).

Основна частина. Окреслюючи сферу наукових пошуків, необхідно, передусім, відзначити, що важливу й визначальну роль у творенні спочатку корпоративного, згодом національного культу Маркіяна Шашкевича в Галичині відіграли, передусім, народовці й Товариство «Просвіта», а також інституції, пов'язані з цим новим у 60-х рр. ХІХ ст. громадсько-політичним угрупованням. Вказаний процес, що охоплював час від 1862 до 1892—1893 рр., мав два періоди — зародження та формування. Ми зупинимось на першому з них, що припав на 1862—1879 роки й простежимо перші кроки, з'ясуємо, завдяки яким діям відбувалося вшанування пам'яті «Будителя Галицької Русі», що лягли в основу культу, та окреслимо участь у ньому представників молодшого покоління національних діячів краю.

Враховуючи відсутність відповідних історіографічних праць для дослідження вказаної теми, особливу важливість складає джерельна база: тогочасна народовська періодика — «Вечерниці», «Мета», «Русалка», «Нива», «Правда» — 1867—1880 рр., а також «Протоколи засідань Виділу «Просвіти» за 1868—1880 рр. Факти, що містяться у вказаних матеріалах, дають змогу простежити події, пов'язані з іменем М. Шашкевича в їх хронологічній послідов-

ності. З цією метою ми опрацюємо, систематизуємо й проаналізуємо всі згадки про цього видатного галицького діяча і в періодиці, і у «Протоколах» про-світнього Товариства.

Початковий період зародження цього важливого суспільного інституту можна розділити на два етапи. Перший з них — 1862—1867 рр. — характеризувався зверненням у народовській періодиці особливої уваги на постать цього видатного галичанина й первинне формування основ ідеології культу та перші спроби його відзначення. Другий етап — 1868—1879 рр. — позначений долученням до процесу вшанування організацій народовського спрямування, головно Товариства «Просвіта», які влаштовували публічні, присвячені пам'яті поета, музично-поетичні вечори, чим сприяли трансформації започаткованого у 1862 р. корпоративного явища в національний культ, й завершили зародження цього загальнонародного, характерного для модерних процесів, прояву.

Представники нового громадсько-політичного угруповання, яке зародилося завдяки галицької молоді у 1861 р., на суспільній арені заманіфестували свою екзистенцією виходом у лютому 1862 р. власного першого часопису «Вечерниці», почали, серед іншого, формувати пантеон національних лідерів, які заклали духовно-ідеологічні основи цього руху. Першим в цьому пантеоні національних лідерів був Т. Шевченко, вшанування якого вони започаткували із перших днів свого існування шляхом популяризації його творів та відзначенням пам'яті Богослужіннями та напів-легальними музично-поетичними вечорами. Другим, хоч не так широко, кого почали відзначати як видатного національного діяча, був М. Шашкевич.

Вперше ім'я «Будителя Галицької Русі» у першому народовському часописі «Вечерниці» за 7 червня 1862 р. прозвучало у вірші його сина п. н. «До мого батька» [2, с. 145]. У римованих рядках син звертається до вітця із закликом допомоги відстоювати народну справу, що було відгомонам тодішньої боротьби народовців із москвофілами. Ідею цього поетичного твору відображали наступні рядки:

*«Хоч раз зведи головоньку;
Хоч раз обізвався,
Щоб від голосу твого
Вороги стряслися!*

*Щоби схаменились, — щоби іздриннулись
До рідної Неньки назад повернулись,*

*Щоби занехали матір катувати
Та в чуже шкamatтя на смерть прибирати».*

Друга публікація, присвячена славному сину Галичини, вийшла у наступному 20 числі «Вечерниць» за 14 червня 1862 р. Вона складалася із вірша М. Шашкевича «Над Бугом» з передмовою і післямовою [3, с. 153]. У першій з них, під назвою «Найдений скарб», зазначено, що цей вірш вдалося «найти і виратовати з вічної пропасти», а далі поміщено сам твір, із зазначенням: «Утишків, 13 маїка¹ 1838 р.». Після нього йшла післямова К. Климковича, в якій уперше висловлено ставлення народів до М. Шашкевича та виражено перші оціночні судження, які були і виявом шани, і водночас проявом перших кроків щодо формування культу «Будителя Галицької Русі».

Спочатку автор, характеризуючи віднайдену поезію, висловив їй високу оцінку: «А яка люба та гарна; як вона якось по-рідному із серця пливе, мов тая річечка, над якою вона викохана, що так і чуєш серцем: що то — своє!».

Далі, відзначаючи особливу цінність вітчизняної поезії, вказав, що викладені у ній почуття передаються читачеві, і що це, можливо, лише тоді, коли читаєш свого поета, бо твори «не-наших поетів» (згадано героїв Д. Байрона, які, як відомо, переживали тугу, життєві розчарування) не спроможні так вразити нашого читача, як свій рідний, бо вони, як випливало із міркувань, чужі, тому «ти не бачиш в них своєї істоти, не чуєш своєї народної поезії». Після того вказав, як чинник важливості, на якість читача, який спроможний належно сприймати свою поезію, виражені в ній переживання, а душевні порухи можуть бути «тільки тоді, коли ти ще маєш змисл для народної поезії, тільки тоді, коли душа твоя ще буде чиста, руська, тільки тоді руська душа у тій душі твоїй *wszystkie dzwónki jej roguşy*, як сказав... наш півець Маркіян».

У завершальній частині своїх роздумів автор окреслив передумови, які уможливили творити саме такого високого рівня поезію — «півець наш порозумів руську народну пісню, таї умів такою піснею по-під небеса задзвонити». Далі К. Климкович звернув увагу і на підстави, за якими М. Шашкевича необхідно високо цінувати як поета: «Всі ознаки і ціхи, которими велична й красна ся душа наша

— которими дише випливаюча з руської душі пісня руська — те знаходимо і в отсій пісні нашого Маркіяна». На основі цього автор коментарів наголосив, що «наш Маркіян був справжній поет, — був один з тих, за котрих говорив Гете, що вони кожний: *Ich singe, wie der Vogel singt...* [Я співаю, як птах співає]». На завершення К. Климкович вказав на цінність віднайденого твору для того часу, оскільки ця «пісня для нас — великий скарб, бо вона знайшлася під отсю пору, коли нам ясною стала ідея правдивої, живої, народно-руської літератури, над якою тепер нам діло», і що Маркіян Шашкевич «в Галичині був перший, що піймив гадку правдивої, живої, народної словесності руської» [4, с. 154]. Головні ідеї цього першого народовського пошанування полягали в кількох базових тезах: М. Шашкевич свій, рідний, справжній поет, обдарований, талановитий, спроможний промовляти до самої душі читача і знаходити в ній відклик, а також перший, хто зрозумів вагу народної мови й запровадив її в літературу. Відтак це стало підставою для вираження шани постаті визначного галичанина.

Зрозуміло, що публікація поезії стала приводом для вираження оцінки, значення і вірша, і її автора. Високе поцінування думи («люба», «гарна») зумовлювалося тим, що вона «своя». Такий самий критерій застосований і до оцінки її автора, оскільки він «свій» та, володіючи талантом, зрозумів народну пісню, яка виражала саме народну душу, що стало основою для творення саме своєї народної поезії, що недоступне чужим поетам. Відзначена й суспільна вага поета, тому що він зрозумів важливість саме народної словесності, яку прагнули розвивати представники молодшого покоління галичан та здійснили перший у цьому крок. Відповідно ця післямова К. Климковича, в якій вперше виокремлено М. Шашкевича із середовища майстрів поетичного слова як особливого, талановитого, свого, народного поета, який зрозумів важливість народного чинника, яку почали розвивати представники національно-демократичного напрямку, стала важливим проявом, який заклав основу для формування культу.

Наступне звертання до імені чільного представника «Руської Трійці» знаходимо у 33 числі «Вечерниць» за 13 вересня цього ж року. У зверненні до передплатників [5, с. 288], вміщеному наприкінці номера, зазначено, що ходять чутки про перешкоди,

¹ Маїк — народна назва місяця вересня.

які чиняться передплаті цього народовського часопису. Зокрема, як вказано, недобррозичливці закидали недоречність використання народної мови у виданні. Для спростування закидів і на підтримку власної «народно-мовної» позиції редакція навела такий аргумент: «На довід сього запитаємо лише, хто учив пок. Маркіяна [Шашкевича], Н з Николаєва, Могильницького, Вагилевича, Головацького і і[нших], аби пристали до народного, а не до чужого, а нам хто указував взятися до тої самої гадки, хоть у школі що іншого учили? — отвіту на се не треба».

Останню згадку імені М. Шашкевича у цьому часописі знаходимо у 13 числі від 4 квітня 1863 р. Тут у рубриці «Літературні вісті» у матеріалі п. н. «Де-що за переклади старо-руської пісні «О полку Ігоревім» на живе народне слово» сказано, що у попередньому виданні вже опубліковано частину цього твору «Плач Ярославни» в перекладі Т. Шевченка. А наприкінці статті зазначено, що «не тільки Тарас переймався за перевід дорогого того пам'ятника; і покійний Маркіян Шашкевич переложив его. Виділи ми той перевід в приватних руках; виготовлений він щирою і доброю прозою. Може, й з того перекладу подамо колись яку частину на суд громаді» [6, с. 107—108].

Як свідчить наведений матеріал, це були хоч і невеличкі за обсягом згадки імені видатної особистості, однак у них виражено високу оцінку талановитого земляка як визнаного авторитетного діяча, позиція якого, поряд з іншими сподвижниками у використанні народної мови в літературі, була підтвердженням доцільності та правомірності такого чину. Також на цінність його творчої спадщини вказано в останньому матеріалі, в якому згадано переклад твору «О полку Ігоревім», який планували опублікувати згодом.

Щодо наступних трьох народовських видань — «Мета», «Русалка», «Нива» — ім'я М. Шашкевича згадано лише у першому з них. У четвертому номері цього часопису за 1865 р. у статті «Галицько-Руська Матиця і її ціль» значну увагу звернено на потребу застосування народної мови у літературі. Для обґрунтування такого важливого положення автор спирався на міркування тодішніх авторитетів. Спершу зазначивши, що Максимович виступав за це, далі наголошено, «що так гадали і наші письменні люде, доказом того всі книжки, видані в сорокових літах, як: «Галицькі приповідки», «Вінок», «Зоря Галицька» в початках, і т. д. Так писали і пишуть Шашкевич,

Устиянович, Левицький, Могильницький, Лозинський, так писав і п. Я. Головацький» [7, с. 113].

Друге і останнє звертання до імені «Будителя Галицької Русі» у «Меті» вміщене у 18 номері за той самий рік. У рубриці «Новинки» повідомлено читачів, що з наступного року буде виходити новий літературний часопис «Русалка». Вказано, що «назва «Русалка» пригадує нам «Дністровую Русалку» покійного Маркіяна Шашкевича, а та ж сама назва означає найлучче з[а]мір і характер нової газети» [8, с. 558]. Хоч ці звернення до імені цього видатного галицького діяча, як і попередньо, були лаконічними, однак і в них виражено шанобливе ставлення та авторитетність й поцінування особистості.

До зародження культу долучився на той час і відомий народовський часопис «Правда», що почав виходити з 1867 р. В його 11 числі у статті Я. Чорного «Значіне етимології» М. Шашкевича поставлено в один ряд із видатними європейськими й українськими письменниками. Говорячи про природний хід розвитку літератури та про важливість у цьому вродженого таланту, й про зміни, які відбулися у тому процесі, автор зазначав, що «нема вже у німців Шіллерів, Гетих, Гердерів, нема у нас Основ'яненків, Шевченків, Шашкевичів, бо не заступить природної сили творчої суха ерудиція, уміючи аналізувати, а не творити» [9, с. 88].

Наведені факти дають підставу з'ясувати, якими були перші кроки щодо вшанування видатного галичанина. Насамперед вони, щоправда, дещо стихійно, започаткували процес створення культу виокремленням цього діяча у своїх часописах як видатної постаті. Загалом у народовській періодиці 1862—1867 рр. до імені М. Шашкевича звертаються у семи номерах (чотири — у «Вечерницях», два — у «Меті», один — у «Правді»). Із них матеріалів, безпосередньо присвячених Маркіянові, було лише два, інші п'ять — згадування цього чільника «Руської Трійці» в статтях, які стосувалися тогочасних подій, пов'язаних із суспільно-політичною ситуацією у краї. Це: опертя на постать «Будителя Галицької Русі» у боротьбі з москвофільством, друк його поетичного твору та згадка про здійснений ним переклад «Слова о полку Ігоревім», а також визнання, що це «свій», «наш», «справжній поет», перший, хто зрозумів вагу народної мови. Крім того, народовці покликалися на авторитет видатного поета та його

сподвижників у відстоюванні справи застосування народної мови у літературі й маніфестували свою позицію, за якою вони вважали себе продовжувачами ідеї, започаткованої «Русалкою Дністровою», а також возвели М. Шашкевича в ранг видатних творчих особистостей сучасності через поставлення його в один ряд із чільними європейськими й українськими письменниками.

Ці, хоч і малочисельні факти, засвідчили, що в той час молоді галицькі патріоти здійснили лише перший крок до зародження культу вихідця із Підлісся через започаткування творення ідеологічної основи його вшанування. Вже у перших своїх часописах вони окремили його як видатну постать, частково окреслили його внесок у розвиток літератури, оскільки він був першим, хто запровадив народну мову в красне письменство, й визнали його своїм ідейним попередником, особистістю, яка впливала на суспільний розвиток, й духовним авторитетом, чим намагалися подати його як діяча національно-демократичного напрямку. Також у періодиці започатковано й перші форми вшанування, що виражалися у звертанні до постаті Маркіяна як до моральної опори у відстоюванні народовських ідейних позицій, зборі й популяризації творчої спадщини, ствердженні його особливої ваги у долі Галичини. Все це свідчить про перші, спровоковані тодішніми обставинами, несистематичні кроки, спрямовані на започаткування культу М. Шашкевича. Однак вони заклали основу для майбутнього ширшого вшанування цієї постаті.

Відповідно, тодішній галицькій молоді вдалося сформувати основи лише корпоративного культу своєму видатному землякові, які не набули значного розвитку й не набрали широкомасштабних заходів у цьому процесі. Відтак стверджувати про зародження самого культу немає підстав. Це відбулося у наступному етапі, що охоплює період від 1868 до 1879 рр. Тоді вшанування пам'яті талановитому поету набуло нових рис і нової вищої якості. Створені в той час легальні народовські громадські організації долучилися до цього процесу, серед іншого, організуванням музично-поетичних вечорів, які вони влаштовували почергово, та продовженням, хоч і спорадичним, але ґрунтовнішим формуванням ідеологічної основи культу першого галицького народного поета.

Першими, хто організував величаве відзначення роковин представника «Руської Трійці», була віден-

ська «Січ» — перша легальна організація галицьких студентів-народовців, заснована у Відні 1868 р. Після затвердження статуту «січовики» у березні провели установчі збори, на яких вшанували і пам'ять свого визначного земляка. Про цю важливу подію інформувала «Правда» у рубриці «Допись» в матеріалі «(З Відня) (Закладання «Січи». Поминки за Маркіяном Шашкевичем)», де вказано, що «у п'ятницю 1 (13) марця святкувало руське Товариство «Січ» свої закладини і поминки Маркіяна Шашкевича в салі «Під трьома ангелами» о 8 годині з вечера». Зазначено, що на заході були присутні представники студентських слов'янських товариств Відня. У виголошеній промові перший голова «Січі» Н. Вахнянин, наголосивши на потребі просвіти народу, високо оцінив постать М. Шашкевича й окреслив його внесок і значення для галичан. За його твердженням, «ми святкуємо, браття славяне, пам'ять його тому, бо він і перший був, що пробудив галичан до питомого руського життя, перший, що дав нам по суті чародійні звуки рідного слова, перший, що витичив дорогу, якою нашій літературі прямувати, перший, що вирвав нас із рук лядства, котрому ми, туй-туй жертвою уже не стали». Цього вечора, після хорових співів «виголосив п. Л-а вірш у пам'ять Маркіянові» [10, с. 132]. Як можна зрозуміти, це було перше публічне вшанування основоположника народного напрямку в словесності в нашому краї у форматі музично-поетичного вечора та ще й за участю слов'янських товариств, що надавало заходу міжнародного характеру, а також і було першим викладом, менш-більш цілісного погляду на постать ідеологічного попередника народовців.

У цьому ж році «Правда» у 21 числі від 21 (8) червня 1868 р. знову звернула увагу на особистість видатного земляка. У рубриці «Допись» в статті п. н. «(З над Дністра) Ще де-що про «Руську Читанку» А. Торонського» автор, оцінюючи вказане видання, звернув увагу на необхідність кращого знання історії нашого красного письменства. У короткому огляді витоки нової літератури у Наддніпрянщині пов'язав з І. Котляревським, Гулаком-Артемовським, Г. Квіткою-Основ'яненком, Т. Шевченком, а в Галичині на чільне місце поставив М. Шашкевича, який, за висловлюванням автора, «засвітив наче ясний місяць... на темнім галицькім небі. Послухавши руської народної пісні, він перший виголосив поетич-

ні твори народним складом і ладом». Згадав також і про «Руську Трійцю», і про «Русалку Дністрову». При цьому зауважив, що після смерті М. Шашкевича його товариші не змогли продовжити розпочату ним справу. А наступники під проводом Д. Зубрицького почали заперечувати придатність народної мови для літератури і писали російською. Також наведено цитати висловлювань Д. Зубрицького, в яких той зверхньо, з погордою трактував мову галичан [11, с. 250—252].

В наступному числі «Правди», продовжуючи рецензування «Читанки», спочатку було зазначено, що наведена в ній біографія винахідника цього навчального посібника є недостатньо чіткою для розуміння суті поета. Крім того зазначено, що надто мало вміщено у ній його творів (7 оригінальних творів і 4 переклади). Поряд з цим поінформовано, що переклад Євангелія, здійснений М. Шашкевичем, знаходиться «в одного із львівських крилошанів». Заслугують на увагу наведені в публікації оціночні судження щодо постаті поета: «Писатель такої ваги, один із найбільших талантів у галицько-руській літературі» [12, с. 264].

Наступного року подібний за характером спосіб згадування імені цього видатного галичанина вміщено в рубриці «Всячина» у критичній статті, спрямованій проти ненародної мови «Слова». У цьому зв'язку вказано, що «сильніше, чим коли-небудь, домагаєся наша образована публіка, щоб «Слово», або цілком перенеслося на московську почву язикову, або завершило до того язика, яким у нас видавано «Зорю», «Галичо-русский Вістник», яким видаються додатки до «Слова», яким писали Шашкевич, Устиянович, Могильницький, Федькович і. д.» [13, с. 120]. Тут, ім'я М. Шашкевича і його сподвижників й наступників використано як історично духовну опору у відстоюванні народної мови у періодиці й боротьбі із тогочасним «язичієм» «Слова».

В той час до започаткування культу видатного галичанина долучилося і засноване наприкінці 1868 р. Товариство «Просвіта». Вперше ім'я чільного представника «Руської Трійці» прозвучало на засіданні Виділу 23 вересня 1871 р. Тоді Н. Вахнянин запропонував «купити манускрипт Маркіяна Шашкевича (Євангелії в руській мові) для Просвіти на власність, за котрий манускрипт жадає властитель 50 зр.». Крім ухвали про купівлю було також вирі-

шено для майбутнього друку цього рукопису «розпочати складку, і написати завізване» [14, с. 67]. А на четвертих Загальних зборах Товариства повідомлено про здійснення цієї «купівельної» операції [14, с. 78]. Ці дії, спрямовані на збирання праць, свідчили про увагу просвітян до творчої спадщини видатного галичанина, хоч ширших заходів щодо відзначення його пам'яті в той час не відбувалося.

Через чотири місяці, 27 січня 1872 р., на черговому засіданні Проводу за пропозицією Ю. Романчука було вирішено «обходити сего року також і пам'ять Маркіяна Шашкевича, а то на дні 7 (семиго) Липця» [14, с. 74]. Слово «також» означало відзначення пам'яті свого земляка поряд із вшануванням Т. Шевченка, яке «Просвіта» влаштовувала систематично, починаючи з перших років свого існування. Це рішення було продубльоване на засіданні Виділу 1 червня 1872 р. ухвалою, за якою «Виділ рішив урядити відчити на вечер в пам'ять Маркіяна Шашкевича дня 7-го липця — в салях «Бесіди» [14, с. 83]. На наступних кількох засіданнях обговорювалися плани щодо організації цього заходу.

На черговому зібранні проводу (15 червня 1872 р.) Виділ просив Верхратського підготувати виступ (лекцію) на цей вечір пам'яті [14, с. 84]. На іншому засіданні від 22 червня виділено на цей захід кошти — «квоту 20 до 30 зол. р. і [ухвалено] запросити панів Вахнянина, Устияновича, Романчука, Шашкевича, Підляшецького до Виділу урядити той вечір» [14, с. 85]. На наступній нараді дискутувалося питання місця проведення заходу, зокрема вказувалося на приміщення «Руської Бесіди». Крім того зазначено, що «Відчит пана Верхратського о вулканах має ся відбути на вечері Маркіяна на коли ніхто з відповіднішов працьов не зголоситься. Рішено просити п. Чвертацького і Вітошинського щоби [захід] закінчився співом» [14, с. 85]. До популяризації майбутнього вечора долучилася і «Правда», яка у третьому числі за цей же 1872 р. у рубриці «Новинки» подала інформацію про засідання Виділу Товариства від 1 (20) травня, на якому було ухвалено проводити публічне вшанування пам'яті. А в наступному повідомленні вже зазначено, що цей захід відбудеться «в комнатах «Бесіди руської» і що його організацією займається Провід «Просвіти» [15, с. 142—143].

Про перебіг подій інформувала «Правда» у ч. 4 за 1872 р. у рубриці «Новинки». Вказано, що «у неді-

лю дня 25 червня (7 липня) відбувся в кімнатах «Бесіди Руської» вечір музикально-декламаторський, уряджений заходом Товариством «Просвіта» в честь пам'яті славного нашого галицького співака М. Шашкевича». Відзначено, що зібралось багато русинів «так, що обі кімнати були переповнені». Вечір розпочався квітетом, який виконав пісню «Ой на Івана та на Купала» із ще «не представленої оперетки народної п. Н. Вахнянина». Після того проф. університету О. Огоновський виголосив промову, «яка становила головну частину вечора» [16, с. 196—197] і яка була опублікована у цьому числі «Правди» й складає важливу основу для розуміння суті досліджуваного явища.

Перші слова промовця визначили, чим саме заслужив М. Шашкевич такої шани — вознесення до рангу месії, світоча народу. При цьому наголосив, що він «свої пісні і думи перший у нас зложив в мові протонародній. Він явився в Галицькій Русі неначе той ясний луч сходячого сонця, що після темної ночі прошиб на хвилиночку чорні хмари». Далі вказав на особливу, надзвичайну місію, якість особистості, наголосивши на тому, що «молодого того поета послало Провидіння в мир відтворити двері в святині просвіти русько-народної, двері, зачинені через кілька-сот літ». О. Огоновський, назвавши М. Шашкевича «народним поетом», продовжив визначення історичної суті його постаті, зазначивши, що «коротка його життя учить нас, що віщі генії іноді появляються, щоб спісніле життя своїх земляків зеликтризувати і розв'ї словесності в ладі природному заснувати». Цим він підвів слухачів до логічного висновку: М. Шашкевич — геній, посланий провидінням долі, для того щоб скерувати розвиток суспільства у природному напрямку.

Після таких високих оціночних суджень промовець виклав коротку біографію поета, звернувши увагу на перших роках навчання в університеті, особливо на самоосвіту молодого Маркіяна, у т. ч. й на знайомство його із слов'янською словесністю. Також наголосив на враженні, яке справили на молодого юнака твори І. Котляревського і збірка народної творчості Максимовича, оскільки він переконався в тому, що мова галичан і «українців є та сама». Тому, як сказано далі, він і вирішив «заснувати... і у нас словесність чисто-народну». Далі О. Огоновський розказав про утворення «Руської Трійці», видання «Русалки Дністро-

вої» та її несприйняття тогочасними чільниками краю. Після того виклав основні факти, пов'язані із його професійною діяльністю, звернувши увагу на слабке здоров'я поета, висловив жаль за коротким життям генія. Далі у виступі промовець охарактеризував літературну діяльність видатного вихідця із Підлісся. Зокрема вказав на те, що він писав історичну поему «Перекинчик бісурманський», займався перекладом «Короледворського рукопису» та сербських пісень, підготував «Читанку для малих дітей до шкільного і домашнього вжитку», а також почав переклад Святого письма. Підсумовуючи літературні здобутки, зауважив, що цей галицький поет найбільше прислужився своїми думами і піснями. У завершальній частині виступу промовець висловив своє судження щодо тогочасних обставин вшанування постаті великого земляка: «Годі оттак не признавати, що великою є тота заслуга Маркіяна, що він галицьким писателем подав взорець, в якій мові належить їм писати». Та вказав на значення генія для Галичини: «Маркіянові, отже, завдячуємо відродженням нашої словесності і вітаємо в цьому творця нашої новішої доби життя літературного в Галичині». Поряд з тим наголосив, що ці 29 роковини є «виразом великої чести, яку громада руська у Львові імені його приносить». Після того дорікнув сучасникам, що не гідно відрікатися свого народу, не варто орієнтуватися на сусідів і їхню історію. Завершив свою промову закликami розвивати свою літературу й дбати про просвіту народу [17, с. 157—163].

Після виступу О. Огоновського на вечорі прозвучав «витяг» із поеми М. Шашкевича «Перекинчик бісурманський» — «Бандурист», а хор виконав пісню «Біду-м собі купила». Вечір продовжив К. Устиянович, прочитавши першу дію своєї історичної трагедії «Ярополк». Після того «слідувала декламація вірша Н. Устияновича «На могилу Маркіяна Шашкевича»; за чим хор і закінчив вечір». Хоровий супровід заходу забезпечували «співаки товариства «Торбан» і хор студентів руської гімназії під проводом Н. Вахнянина». Після завершення виступів, як повідомлено, надійшли дві вітальні телеграми [16, с. 196—197]. Про цей захід поінформовано у звітній частині Загальних зборів Товариства, що відбулися 22 травня 1873 р. в якій вказано, що: «Виділ урядив дня 7. Липня м[инулого]. р[оку]. декламаторський вечір в пам'ять Маркіяна Шашкевича» [14, с. 95].

У наступному, п'ятому числі тогорічної «Правди» знову згадано ім'я славного галичанина у статті О. Огоновського п. н. «Короткий погляд на історію язиків слов'янських, особливо-ж на історію язика руського». У цій публікації важливим є визначення характеру історичних епох, в контексті яких і згадано чин М. Шашкевича. Автор, порівнюючи дві важливі й віддалені часом епохи, писав, що після Хмельниччини «наступила якась апатія», що «народ підупав зовсім, та й загибав у кріпацтві. Саме тоді виступив Котляревський із своєю... «Енеїдою», який «мову чисто-народну, гарну і звучну підніс із пониження вікового. Отак і скріпилося народне слово і нашло поруку ліпшої будучности в повістях Квітки, в поезіях Маркіяна Шашкевича..., у безсмертних творах Тараса Шевченка» [18, с. 232]. Таке зіставлення воєвничої епохи Б. Хмельницького й загального занепаду в постхмельницькій добі із виступом перших українських письменників, серед яких названо й М. Шашкевича, свідчить про високу оцінку його постаті, бо він був серед перших й талантом дорівнював тогочасним національним письменникам. Крім того, автор вказав на час їхнього суспільного виступу та його значення — вони виступили в складний період загального народного занепаду й безперспективного кріпацького затухання і своїм чином вони змогли підтримати народ й окреслити кращу його долю в майбутньому. Цим автор вказав на не лише літературно-словесне значення виступу тодішніх українських письменників, а перш за все на їхнє громадянсько-політичне значення, чин яких порівняв із повстанням Б. Хмельницького.

Ще одне важливе трактування постаті М. Шашкевича міститься у статті «Українофільство у зв'язку зо східною політикою Пруссії і «обрусінєм» Західного краю» пера Сіроманця. У цій статті автор цитує слова невідомого «п. Т-ова»: «Так уже... склалося, каже він, може бути що од того, що галицькі семінаристи давніх часів дуже далеко одірвались од народу, література ся не виявила ні одного таланту окрім Маркіяна Шашкевича, котрого за єго прямування стати на основі народних пісень можна почитати яко найпершого галицького українофіла (хоч теоретично, може, він про те й не думав)» [19, с. 238—239]. Тобто М. Шашкевича визнано засновником народовсько-українофільського руху, що можна зіставити з ідеєю соборності.

У наступному, 1873 р. в цьому народовському часописі неодноразово згадано ім'я галицького поета. Так, у першому числі видання, в статті, що стосувалася чергового вияснення стосунків між народовцями й москвофілами, вказано на спосіб порозуміння між ворогуючими угрупованнями: «Пишіть лише язиком, яким писав покійний Маркіян Шашкевич, Головацький (до якогось часу), Никола Устиянович в своїх найлучших творах і пр., а сварні між нами не буде» [20, с. 41]. В наступному, другому числі часопису, в матеріалі про москвофільські впливи у Станіславівській гімназії зазначено, що «наші ж руськіє, именно «Слово», «бажало б, щоби у наших гімназіях замість творів Шевченка, Квітки, Вовчка, Шашкевича, Устияновича читали Пушкіна, Лермонтова...» [21, с. 95].

В той час долучалася до формування культу й «Руська Бесіда», товариство, засноване на початку 60-х рр. ХІХ ст., яке підтримувало зв'язки із народовцями. Ця організація в 1873 р. вирішила виступити із власним почином щодо вшанування видатного галичанина. У третьому числі «Правди» у рубриці «Новинки» повідомлялося, що 10 (22) березня відбулися Загальні збори «Руської Бесіди». У звіті з діяльності за 1872—73 рр. зазначено, що було прийнято «рішення на розписання премій за найлучші драматичні твори (котрий конкурс оголошено в нинішньому номері «Правди»), уряджування музикально-декляматорських вечорів (особливо в пам'ять Маркіяна Шашкевича)» [22, с. 139]. Наприкінці цього номера (с. 143) дійсно вміщено оголошення двох конкурсів, однак у них про М. Шашкевича нічого не вказано.

Важливу політичну оцінку передвіснику галицьких народовців дано у статті шостого числа «Правди» за цей же 1873 р. Автор «Українець» (М. Драгоманов [23, с. 80—220]), з'ясовуючи літературний процес в Україні й Росії, серед іншого, зазначив: «Іменно народна партія в Галичині, починаючи од взаємин Маркіяна Шашкевича (котрого треба вважати не тільки батьком нової літератури в Галичині, але і батьком народної партії)... з малорусами Максимовичем, Бодянським і з українствовавшим великорусом Срезневським, галицька народна партія принесла українську літературу, котра, як ми бачим, має свою почесність і свою важну задачу і у Росії...» [24, с. 225].

У восьмому числі «Правди» за той же рік вміщено цікаве «спостереження» за ідеологічною непослідов-

ністю чи невизначеністю московфільського «Академічного Кружка». У рубриці «Новинки», в статті із децю інтригуючою назвою «Академічеській Кружок» в словах і ділах» не без іронії зазначено, що вже не раз йшлося про відмінності «між теорією і практикою, між словами і ділами «Академічеського Кружка». Далі пояснено, що під час відзначення двадцять п'ятої річниці «знесення панщини у «Кружку» виголосив п. Дмитрій Вінцковський промову, в якій «славить Маркіяна Шашкевича, Вагилевича, Гловацького» які, за його твердженням «вергли нове зерно в галицько-руську землю і указали достаточну дорогу, якою має іти цілий круг писателів руських виступивших пізніше». Далі, у матеріалі, не без в'їдливості зауважено, що це ті самі думки, що «безчисленні рази висказувалися русинами-народовцями, але які противні суть засадам «Слова» і протекторів «Ак. Кружка», у котрих не Шашкевич і др., але Карамзін, Устрялов і. і. суть взорцями язиковими». Після цього автор допису запитав, а чи п. Вінцковський «йде... сам тою дорогою?», «чи пише він таким язиком, язиком народним, на який вказали наведені ним писателі?» [25, с. 314]. Очевидно, що цей матеріал може, принаймні опосередковано, свідчити про певну боротьбу між галицькими угрупованнями за історичну спадщину і М. Шашкевича, і «Руської Трійці» загалом. У десятому числі поінформовано, що виступ п. Вінцковського на вечорі був виголошений народною мовою, а «Слово» цей текст надрукувало російською [26, с. 378].

В наступному номері цього народовського часопису (1873 р.) у рубриці «Новинки» анонсовано, що «в пам'ять Маркіяна Шашкевича відбудеться дня 25 червня (7 липня) в комнатах «Руської Бесіди» музикально-декламаторський вечір, котрого урядженням займається «Просвіта» [27, с. 344].

Однак у протоколах засідань Виділу за цей час (травень-липень 1873 р. [14, с. 99—102]) та у протоколах чергових шостих Загальних зборів Товариства, проведених 15 травня 1874 р., про це нічого не сказано [14, с. 121—130]. Однак таку інформацію подала «Правда» у числі сьомому за 1874 р., в якому наведено детальний звіт про шості Загальні збори Товариства де, серед іншого, вказано, що Виділ у звітний період «обходив 30-ті роковини смерті Маркіяна Шашкевича музикально-декламаторським вечором» [28, с. 311].

Про сам захід, що відбувся 25 (7) липня 1873 р. в комнатах «Руської Бесіди» інформувала «Правда». І у цьому матеріалі про участь у його підготовці «Просвіти» нічого не вказано [26, с. 374]. Ймовірно, «Руська Бесіда» і була головним організатором вшанування поета, а просвітяни у ньому брали лише участь. Загальний сценарій нагадував попередній аналогічний захід, проведений 1872 р.

Вступну промову про життя і діяльність славного галичанина виголосив Верхратський. Промова була опублікована у двох наступних номерах «Правди» [29 с. 392—399]. На початку виступу промовець констатував, що очільник Руської Трійці є відомий серед русинів, а його ідеї живуть і, що «М. Шашкевича зовсім справедливо уважаємо творцем руської літератури в Галичині». Далі цю думку розвинув, подаючи процес формування вітчизняної книжної мови за останнє тисячоліття у порівнянні із польською. Для цього спочатку вказав, що у IX—X ст. в Русь із церковним обрядом принесено й слов'янську мову, яка стала писемною мовою і для світських справ. Нею уклалися і договори міждержавні, і епічні твори. Таким шляхом, «отже, витворився язик літературний — полуборгарський». Поступово цей «руський язик» знайшов своє поширення й у «дворах польських королів і став урядовим». Однак з часом поляки перейшли на розвиток власної мови, а у нас і надалі залишалася у вжитку книжна мова, а не народна. Крім того, ця мова отримала свій дальший розвиток через поєднання церковнослов'янської мови із народною. А в той час польська поширювалася й стала засобом спілкування шляхти. А наша, народна залишилася лише у піснях, бо наші письменні люди почали нею гордувати, вважаючи, що це «річ черні». Поділ Польщі, який роз'єднав єдиний народ кордоном, призвів до того, що і література почала розвиватися по різному. Починаючи із І. Котляревського, стало очевидним, що і на народній мові можна писати художні твори. А в Галичині «силкувалося, загалом, писати якимсь вищим складом — а творено дійсно язикову потвору». За тих обставин з'явився поет «саморідний, котрий сміло продер мраку предрозсудків і промостив нову дорогу нашій словесності в Галичині, дорогу, на котрій за кордоном вже кількасот років ступано...». Окресливши, таким чином, роль М. Шашкевича у зародженні нової, народної літератури в Галичині,

промовець у наступній частині виступу подав коротку біографію поета, зупинився на роках навчання. В той час, як зазначено у виступі, майбутній Будитель Русі зрозумів, що русини відставали у літературному розвитку від інших слов'янських народів. Це його підштовхнуло до задуму сприяти розвитку власної літератури народною мовою. Після цього промовець розповів про діяльність «Руської Трійці» і про «Русалку Дністрову» та про службову кар'єру поета. На завершення назвав М. Шашкевича «щирим народовцем», чим визнав його ідейним попередником народовського руху. Вказав також, що твори цього народного поета, не друковані за його життя, тепер почали з'являтися у різних руських виданнях. Далі навіть перелік відповідних праць, які були опубліковані в Галичині [29, с. 392—399], звернув увагу на головні твори та на стиль їх написання. У висновку високо оцінив творчий здобуток письменника: «Щодо якості стояли они безперечно вище всего, що тоді написано по-руськи в Галичині». «Все, що написав Маркіян, має свою вагу і буде мати так довго, доки стане руського народу», та він став у Галичині підставою дальшого розвитку «нашого літературного язика в новій одмолодії формі». На завершення промовець закликав йти дорогою М. Шашкевича: «трудімся щиро около плекання рідного слова і просвіти на своєродних підставах» [30, с. 424—430]. Цим визначив народовців його послідовниками, а його справу важливим внеском і засобом просвіти народу.

Після такого детального виступу наступний учасник вечора В. Шухевич продекламував «Думу» М. Шашкевича, яку той «написав до М. Устияновича, посилаючи йому пісні українські». Вечір продовжив «П. С., звісний у Львові артист, [який] відіграв на фортепіані Марш жалобний Бетховена², а пізніше ще полонез Шопена». Наступним номером був чоловічий хор, який виконав пісні «Щасливий, хто хоч сльози має» та «Ой Морозе, Морозенку». Також Вітошинський у супроводі хору виконав пісню «Темна п'ятьма небо вкрила». Далі зазначено, що «всі ті 3 співи, під управлінням проф. Вахнянина, вийшли дуже добре». Ще одну пісню М. Лисенка «Ой одна я одна як билинька в полі» виконав «молодий співак п. В.». Також на вечері звучали

² Очевидно «Траурний марш» із «Патетичної сонати», написаної у 1801 р.

ли і поетичні твори. Курилович продекламував твір Т. Шевченка «Петрусь», а на завершення «відограв» ще п. Ц. на цитрі Дивертисмент Гаetano Доницетті із опери «Лючія ді Ляммермур» «і Русалки»³. Впадає у вічі той факт, що виконані класичні твори створені в епоху романтизму (Г. Доницетті написав названу оперу в 1835 р., а, як припускаємо, опера «Русалка» О. Даргомижського створена у 1855 р.), представником якої був і М. Шашкевич. На цей захід надійшло чотири телеграм — дві із Станіслава, а також із «Віннер Нойштадт від Богдана Шашкевича, військового академіка», і з Тернополя від сина Маркіяна. Повідомлено, що на другий день прийшла ще одна телеграма з «Буди», написана німецькою мовою з підписом «Anton Szaszkewicz, Hauptman»⁴ [26, с. 374—375].

У вересні і жовтні 1873 р. «Правда» у черговій статті про літературний процес у краї і його зв'язок із наддніпрянською літературою, вміщеній у двох числах, знову зверталася до постаті видатного галичанина. З цього приводу наголошено, що «від 20—35 літ рух літературний український стоїть у близьких відносинах з таким же рухом австрійських русинів. Був час, коли література в Галичині стояла самими ділами духовними, в духу, який панував в академії духовній Київській і в греко-уніятським інституті Львівським. Перші спроби світської літератури, з якими виступив поет галицький Шашкевич (1811—1843) в останніх роках четвертого десятиліття нашого століття, зроблені були під впливом діл і видань пісень народних українських Котляревського, Максимовича і др.» [31, с. 531]. Тобто, як можна зрозуміти із тверджень автора, М. Шашкевич формувався під впливом наддніпрянської літератури.

Також і наступного 1874 р. «Правда» у кількох публікаціях згадувала цього представника Руської Трійці. Так, в політичному огляді вказано на боротьбу, «котра від кількох літ, а властиво ще від Маркіяна Шашкевича, ведеться між руською інтелігенцією в Галичині» [32, с. 34]. Тобто, наголошено, що боротьба між різними угрупованнями інтелігенції була започаткована ще М. Шашкевичем. У числі шостому йшлося про визначальний вплив Наддніпрянщини на національне відродження в Галичині: «Перший

³ Ймовірно це стосувалося опери О. Даргомижського «Русалка», написаної у 1855 р.

⁴ Hauptman (нім.) — капітан.

підпих національному ородженню у Галичині дан був у часи М. Шашкевича з України» [33, с. 265].

Цього ж 1874 року Товариство «Просвіта» намагалось втретє влаштувати величне вшанування поета. 22 червня Виділ Товариства ухвалив «урядити вечір в честь Маркіяна Шашкевича. Виконання поручено п. Романчукові, з тим, що на коли б не знайшлися співаки — то вечір не відбудеться. На кошта прелименовано п'ятнадцять р[инських]» [14, с. 138]. Однак більшої інформації про плани і їх здійснення немає. Очевидно, захід не відбувся. Бо на наступному зібранні, де згадано цього представника «Руської Трійці», проведеному аж 17 листопада 1875 р., йшлося про долю закупленого раніше рукописного перекладу Євангелія: «Манускрипт Маркіяна Шашкевича, котрий Виділ вже давніше на власність закупив, постановлено сховати в архіві» [14, с. 194].

Зверталася до цього славного імені «Правда» й у тому ж 1875 р. у матеріалі, в якому йшлося про ідею слов'янської федерації. Серед іншого зазначено, що «федерація слов'янська, слов'янофільство є й справді ідеалом русинів в Галичині (від Маркіяна Шашкевича) і в Україні (Кирило-методіївський кружок в Києві)» [34, с. 620].

Дещо більше уваги звернено на постать видатного галичанина у матеріалах «Правди» за 1876 р. У першому з них, в якому йшлося про київське видання творів О. Федьковича, зазначено, що «час би вже видати також і збірник творів лучших писателів давнішої пори. А то іменно Маркіяна Шашкевича і Николая Устияновича; гадаємо, що ті видання були б пожадані так для Галичини, як мабуть і для України» [35, с. 159]. Також у додатку до числа шостого «Правди» у надрукованій промові В. Барвінського, виголошеній на вечорі, присвяченому Т. Шевченкові, зауважено, що «палкий патріотизм русинів з 1848 р. на диво скоро став погасати. Провідні ідеї, які виявилися в творах Маркіяна Шашкевича, в декотрих творах Устияновича, Головацького і інших, — не знайшли якось відгомону в широкій громаді ново-відроджених русинів-галичан» [36, с. 14].

У цьому ж 1876 р. відбувся черговий вечір, присвячений М. Шашкевичу, влаштований спільно двома ідейно протилежними студентськими організаціями. Як повідомила «Правда» у ч. 12, «оба наші товариства «Дружній лихвар» і «Академический Кружок» устроїли дня 24 червця в саях «Руської

Бесіди» музикально-декламаторський вечір на тридцять треті роковини смерті Маркіяна Шашкевича». Далі подано програму заходу. «Вступну» промову виголосив студент А. Дольницький «О М. Шашкевича життю, творах і значенню в нашій літературі». Після цього оркестр виконав «симфонію G-mol М. Вербицького». Далі І. Белей продекламував вірш О. Федьковича «Празник у Такові». Наступним номером був твір — «Кому Бог в груди», — слова М. Шашкевича, музика Н. Вахнянина, який виконали «пп. Яминський, Вахнянин і Ланицький». Вечір продовжив виступ «М. Павлика о користі і потребі етнографічної роботи в Галичині». А «акад. Ланицький виконав пісню «Процане, стих і музика Н. Вахнянина» у супроводі оркестру. Останнім, сьомим, номером програми був спів чоловічого хору думи, на слова Т. Шевченка, музика І. Воробкевича — «Заросли шляхи тернами». Як зазначено у публікації, найбільшу увагу викликав виступ М. Павлика, «в котрім він показав, як-то досі у нас бралися за літературну роботу без найменшого приготування в найголовнішій річі — в пізнанню нашого народу, через що й вся та робота не мала й не могла мати правдивої і тривалої вартості». На завершення відзначено, що «сеї вечір буде тим пам'ятний, що оба наші товариства академічні, при уділі «Бесіди» зійшлися, по довгим розрізненню в своїх поглядах на нашу літературу — в однім напрямку щиро-народнім, котрому так річ п. Дольницького, як і відчит п. Павлика дали дуже ясний вираз» [37, с. 482]. Таке несподіване спільне «ділання» двох ідеологічно опозиційних товариств відбулося у часі спроби порозуміння народовців й москвофілів, що припало на другу половину 70-х рр. ХІХ ст., і, як бачимо, саме постать М. Шашкевича їх поєднала. Однак такі «експерименти», у майбутньому, показали неспроможність налагодити співпрацю між ідейно протилежними структурами, і вони залишалися при своїх уявленнях про майбутнє галицьких русинів.

Останнє звернення «Правди» до імені цього галицького діяча, яке вдалося виявити, знаходимо у п'ятому випуску за 1879 р. У рубриці «Бібліографія» подано матеріал щодо перекладу І. Верхатським Короледворського рукопису, де зазначено, що переклад цього твору здійснив і М. Шашкевич. Вказано, що саме перекладено, і також поінформовано про плани поета щодо цього «рукопису»: «Розказу-

ють, що Маркіян мав зладити перевод цілої Короледворської рукописи з судом Любушським і одіслати тую свою працю російському ученому, академіку Срезневському» [38, с. 328].

У цьому 1879 р. відбулося, з перервою у чотири роки, чергове згадування «Просвітою» постаті М. Шашкевича. На засіданні проводу від 22 березня на прохання Ігнатія Онишкевича, професора Чернівецького університету, «о випожичення всіх рукописей Маркіяна Шашкевича — рішено названу рукопись Євангеліє св. Матфія на 14 днів випочити і зажелати кілька екземплярів «Руской Библиотеки» за тоє» [14, с. 360]. А ще через три роки на нараді виділових від 28 травня 1881 р.: «вечір в пам'ять Марк. Шашкевича ухвалено не обходити тепер, позаяк недавно вже інше руське товариство такий вечір обходило урочисто» [14, с. 415]. Можливо, малося на увазі відзначення, яке організувала, як можна зрозуміти, «Руська Бесіда» у 1880 р. Хоч відстань у часі склала чи не 11 місяців, все ж треба врахувати традиційний час проведення таких заходів — 7 липня. Оскільки «Просвіта» про це висловила наприкінці травня 1881 р., то найближча відповідна (попередня) дата припадає саме на липень 1880 р. Про цю подію інформувало «Діло».

У рубриці «Новини» у матеріалі п. н. «Пам'ятник Маркіяна Шашкевича» подано інформацію, за якою директор Білоус у листі повідомив про «прекрасну гадку здвиження пам'ятника в честь Маркіяна Шашкевича». Цей адресат звернув увагу «на вчорашній вечір, устроений в честь М. Шашкевича, і вносить, щоби якусь частину доходу з того вечора, хотяй би і дрібну (5—10 зр.) відложити на той же пам'ятник». Далі дописувач вважав, що кожний русин погодиться з тією думкою, бо «ходить тільки о тоє, як, чим, увіковічнити Маркіянову пам'ять. Пам'ятник, розумієся, був би найвідповідніший». Однак, як зауважено, не залишилося жодного портрета М. Шашкевича, який би «міг послужити яко модель для пам'ятника» [39, с. 3]. Як випливає з цієї інформації, вже тоді піднімалося питання про спорудження пам'ятника галицькому поету. Однак не зрозуміло, де саме. Цей матеріал, і перш за все висловлення самої ідеї на увічнення пам'яті очільника Руської Трійці означало початок нового періоду в створенні культу Будителя Галицької Русі, а саме у його формуванні, що тривав до 1892—1893 рр., до

часу перенесення праху поета до Львова. Цей матеріал виходить за хронологічні межі, заявлені на початку статті. Однак вони засвідчують початок нового періоду, пов'язаного із формуванням культу М. Шашкевича, і першим кроком у цьому було проголошення ідеї увіковічення пам'яті пам'ятником.

На загал викладений матеріал засвідчує, що в період 1868—1879 рр. процес зародження культу М. Шашкевича полягав у продовженні створення ідеологічної основи у періодиці, тобто у народовській «Правді», однак у чіткішому, ґрунтовнішому визначенні суті особистості поета, ніж це було у попередньому етапі. Крім окремих згадок про цього видатного діяча, у вказаному часописі вміщено також кілька публікацій комплексного характеру, в яких історична постать осмислювалася і розкривалася у цілісній формі. Другим важливим елементом зародження культу було долучення до цього процесу тодішніх громадсько-патріотичних організацій, головню народовського напрямку, перш за все влаштуванням вечорів пам'яті поета.

У цьому другому етапі відбулося завершення, в основному, формування ідеологічної основи культу, в якій М. Шашкевич був представлений і як видатна особистість, і окреслено його внесок у розвиток національної справи, та як морально-духовний авторитет.

У «Правді» цього часу М. Шашкевич згаданий в 25 матеріалах. Із них 16 разів використано ім'я поета у статтях суспільно-політичного характеру і дев'ять матеріалів були безпосередньо присвячені цій видатній постаті й стосувалися інформації про влаштуванні народовськими товариствами вечори пам'яті. Крім того, у першій групі приблизно порівну М. Шашкевич згаданий і як самостійний діяч, і як представник літературного рух разом з іншими письменниками і галицькими, і наддніпрянськими та європейськими.

Важливо визначити роки, в яких найбільше було згадок про цього видатного діяча Галицької Русі. У 1868 р. таких матеріалів — два, 1869 — один, 1872 — чотири, 1873 — десять, 1874 — три, 1875 — один, 1876 — три, 1879 — один. З цього випливає, що найінтенсивніше процес зародження культу М. Шашкевича відбувався у 1872—1874 та 1876 роках (20 матеріалів із 25).

Зібрані, систематизовані й викладені у комплексному форматі матеріали дають підставу окресли-

ти характер та структуру процесу зародження національного культу основоположнику національно-демократичного руху в нашому краї.

Першою атрибутивною складовою частиною цього процесу стали дії спрямовані на формування ідеологічної основи культового образу М. Шашкевича, структура якого включала три невід'ємних елементи, які були створені в окресленому часі: 1) виокремлення культової постаті із загалу та, в обґрунтованій формі, вираження високих оціночних суджень про неї, тобто надання їй виключно позитивних якостей; 2) констатацію вагомого внеску в розвиток суспільства, в т. ч. визначення його природних перспектив, окреслення напрямку руху; 3) звертання до постаті як до морального, безапеляційного авторитету у відстоюванні своїх поглядів і дій та як прикладу для наслідування. Все це в сукупності визначило формування культового образу талановитої особистості, за допомогою якого обґрунтовано підставу й необхідну доцільність вшанування й возвеличення постаті, яка своїми винятковими якостями, талантом, життєвою позицією та діями відіграла особливо важливу історичну роль у долі краю, а навіть і цілого українського суспільства. Очевидно, ці положення варто конкретизувати.

1) Відтак і матеріали, і їх сутнісний аналіз та узагальнення свідчать про те, що виходець із Підлісся був, перш за все, виокремлений як особлива постать, яка відрізнялася від інших своїм вагомим внеском у суспільну справу. Відповідно це, зусиллями молодих галицьких патріотів, стало основою для формування величного, культового образу поета, наділеного винятковими позитивними якостями й особливими рисами, який визначив долю краю і суспільства. Його суть, за однозначними твердженнями, означала, що М. Шашкевич: письменник великої ваги, один із найбільших талантів у галицькій літературі, міся, дар долі (поета післало «Провидіне»), віщий геній, «світоч народу», єдиний талант в Галичині, народний поет, найперший українофіл, якого треба вважати батьком нової літератури в Галичині й батьком народівців («народної партії», щирий народовець), природний талант, сміливий (поет «саморідний, котрий сміло...»), творець руської літератури в Галичині та поставлений на один рівень з наддніпрянськими і європейськими письменниками;

2) Другим елементом було обґрунтування високих оцінок, що здійснювалося за допомогою роз-

криття його діяльності через призму інтересів, потреб суспільства. Відтак пояснювалося, що робив і що зробив цей діяч вагомий, корисний, важливий для краю. Передусім наголошувалося на тому, що він був першим у багатьох важливих національних починаннях: першим, хто пробудив галичан до власного («питомого») національного («руського») життя, першим, хто вказав, якою дорогою мала розвиватися наша література («перший, що витичив дорогу, якою нашій літературі прямувати»), першим, хто виступив проти полонізації краю, жертвою якої галичани ледь не стали. Однак найбільшою заслугою вважалося започаткування ним в Галичині сучасної літератури. Для цього використовувалися різноманітні форми подачі цього чину, за якими М. Шашкевич: запровадив народну мову в літературу, явився для того, щоб розбудити земляків і дати їм енергію розвитку («спісніле життя своїх земляків зелектризувати») і щоб розвиток літератури скерувати у природному напрямку, перший, що писав поетичні твори народною мовою і в народному дусі («народним складом і ладом»), відродив «нашу словесність» і був творцем нової літератури в Галичині. Або визначив дорогу розвитку літератури, чим поставив її в ряд із європейськими літературами, які вже кількадесяти років нею прямували, став підставою для дальшого розвитку літератури у краї.

Також для посилення розуміння його внеску в суспільне життя використано возвеличувально-патетичні алегоричні образи — «він явився в Галицькій Русі неначе той ясний луч сходячого сонця, що після темної ночі прошиб на хвилиночку чорні хмари», був променем світла у темноті (засвітив наче ясний місяць... на темнім галицькім небі); відзначено, що М. Шашкевич й інші представники «Руської Трійці» «вергли нове зерно в галицько-русську землю» й чітко вказали, якою дорогою мали прямувати всі наступні галицькі письменники. Поряд з цим неодноразово наголошувалося, що поет був творцем ідеї соборності й продовжувачем тих процесів, що розвивалися у Наддніпрянщині, а саме — він усвідомив, що мова галичан і українців є ідентичною. Діяльність М. Шашкевича, поряд з іншими письменниками, була потрактована як революційний крок, що означав початок нового періоду в боротьбі за відстоювання національних інтересів, оскільки, як вказувалося, після Б. Хмельницького народ почав підупадати,

«загибав у кріпацтві», тоді І. Котляревський народну мову «підніс із пониження вікового», яка укріпилася й знайшла «поруку ліпшої будучности» у повістях Г. Квітки-Основ'яненка, «в поезіях Маркіяна Шашкевича... у безсмертних творах Тараса Шевченка» і, що його творчість була «під впливом діл і видань пісень народних українських Котляревського, Максимовича і др.», або, чіткіше, що поштовх до національного руху в Галичині був даний з Наддніпрянської України в часах М. Шашкевича («перший підпих національному одродженню у Галичині дан був у часи М. Шашкевича з України»). Крім того, визначено і його вагомий, дієтворчий вплив на громадське галицьке життя, за яким він започаткував боротьбу в середовищі руської інтелігенції, яка продовжувалася й у тодішніх часах («борба, котра від кількох літ, а, властиво, єще від Маркіяна Шашкевича, ведеться між руською інтелігенцією в Галичині»), та заклав основи просвіти народу;

3) Третім елементом формування ідеологічної основи творення національного культу в той час було використання імені генія як морального, безумовного авторитету у відстоюванні власних політичних поглядів і як духовної опори в протистоянні із москвофілами, і як зразок для наслідування. Згідно з цим у «Правді» звучали заклики до москвофілів, у т. ч. й до «Слова», серед іншого, писати тою мовою, якою писали Шашкевич, Устиянович та ін., а також у пресі використовувати мову М. Шашкевича і його товаришів як можливий засіб порозуміння із цими супротивниками. Крім того, у промовах звучали заклики йти дорогою Маркіяна і трудитися «широ около плекання рідного слова і просвіти на своєродних підставах». Загадувалося також ім'я поета й у контексті обговорення політичних проєктів щодо слов'янської федерації, за якими стверджувалося, що це була ідея і М. Шашкевича. Важливо, що до формування ідеологічної основи культу того часу долучилися і наддніпрянські представники — М. Драгоманов та М. Старицький, твори яких друкувала народовська «Правда».

Друга атрибутивна складова частини процесу зародження національного культу М. Шашкевича (започаткована у 1868 р.), пов'язана із тодішніми громадськими інституціями, головню народовського напрямку, визначила початок організованого, цілеспрямованого творення культу, передусім за допо-

могою публічних заходів вшанування поета, що було новим явищем у галицькому громадському житті, а також кристалізацією культового образу та продовженням збирання його творчої спадщини. Відповідно, особливо важливим новим елементом у цьому були вечори пам'яті поета, які традиційно проводилися 7 липня (виняток склав захід «Січі» — проведений у березні).

Першим товариством, яке застосувало цю публічну форму вшанування видатної особистості, була віденська «Січ». Ця, заснована студентами галичанами, що навчалися у Відні, перша легальна народовська організація провела на міжслов'янському рівні перший музично-поетичний вечір в честь М. Шашкевича. Другою народовською структурою, яка організовувала такі заходи, була «Просвіта» (два вечори пам'яті відбулися у 1872 і 1873 рр.) та здійснила спробу влаштування вечора у 1874 р., однак, як можна зрозуміти, він не відбувся. Крім того, музично-поетичний вечір провели спільно у 1876 р. дві студентські організації протилежного ідеологічного спрямування «Дружній Лихвар» і «Академічеський Кружок». Загалом у зазначеному часі було влаштовано чотири таких заходи.

Вони проходили за звичним для того часу сценарієм. Головним пунктом заходу були промови про життя й діяльність М. Шашкевича, далі вечір продовжували музичні номери — звучали хорові співи й сольні виступи, які змінювалися читанням драматичних чи прозових творів, поезій, у т. ч. і Маркіяна, і написані на його честь, а також виконувалися народні пісні та інструментальні композиції як тогочасних авторів, так і класиків, як правило, епохи романтизму. У публікаціях вказано присутність на вечорах значної кількості шанувальників поета.

На таких заходах відбувалося своєрідне поєднання ідеологічної основи культу, яка виражалася у прилюдному викладі оціночних поглядів на особистість, і на поясненні її вагомого, визначального внеску в національний розвиток русинів краю із вшануванням його пам'яті музичними і літературно-поетичними засобами. Це мало великий наростаючий вплив на суспільство, оскільки такі заходи приваблювали значну кількість учасників і були організованим способом популяризації й возвеличення першого народного галицького поета. Крім названих народовських товариств, до зародження культу долучалася і «Руська

Бесіда», в приміщенні якої і відбувалися ці вечори пам'яті, і яка у 1873 р. вирішила оголосити конкурс на кращі сценарії, у т. ч. й на музично-поетичні вечори в честь М. Шашкевича. Також у той час «Просвіта» придбала від приватної особи манускрипт перекладеного Маркіяном Євангелія, який зберігався в архіві Товариства, що було черговим свідченням особливої уваги до постаті поета.

Третьою атрибутивною складовою частиною процесу творення національного культу Будителя Галицької Русі, що склала його особливу важливість, стали дії, спрямовані на реалізацію започаткованої ним національної ідеології у Галичині та втілення у життя ідей демократичного поступу. Це найбільше проявилось у мові та в літературі. Для цього творці культу самі використовували народну мову в міжособистісному приватному та корпоративному спілкуванні, у пресі та, що мало особливе значення, творили народною мовою і в народному дусі українську літературу, яка ставала національною, зрозумілою не лише вербально, а і тематично, ментально для всіх українців, незалежно від їх місця проживання. А також народовці втілили в життя ідею М. Шашкевича щодо потреби просвіти народу народною мовою [40, с. 301—306], заснувавши у 1868 р. Товариство «Просвіта» та розгорнули відповідну просвітницьку діяльність.

Зрозуміло, що саме це, поряд з ідеологічним культовим образом й прилюдними діями вшанування, склали третій і найважливіший чинник зародження саме національного культу. І саме народовці заклали основу й започаткували процес та активізували його розвиток, який визначив зародження цього національного явища доконаним фактом.

Відтворивши хронологію подій та здійснивши аналітично сутнісні узагальнення й висновки, можемо з'ясувати три важливі питання:

I — коли відбулося зародження культу М. Шашкевича;

II — у чому полягала його сутність;

III — яким був суспільний характер та хто був ініціатором зародження цього національного інституту.

I — Зародження національного культу М. Шашкевича в Галичині відбулося в період 1862—1879 рр. і пройшло два етапи: перший охопив час 1862—1867 рр., другий стосувався подій 1868—1879 рр. Кожний з них мав свої характерні риси, особливості,

які в сукупності означили зародження цього важливого атрибутивного національного інституту. В той час у періодиці народовці звернули увагу, виокремивши із загалу тогочасних видатних осіб, на постать М. Шашкевича як на визначну особистість, виразили йому свою прихильність й висловили високу оцінку його діяльності. Цим відбулося започаткування творення ідеологічної основи культового образу поета та збирання його творчої спадщини. Однак ці перші заходи, перші уваги й висока оцінка не склали самого національного культу, а лише започаткували процес його зародження. По суті народовці 60-х рр. XIX ст. заклали основи лише корпоративного культу, який був важливим тільки для їхнього громадсько-політичного угруповання й маловідомим для загалу. Все ж ці заходи стали базою для майбутніх процесів й знайшли продовження в більших масштабах у наступному часі.

II — Саме зародження національного культу як загальносуспільного явища відбулося у 1868—1879 рр. й проявилось у трьох площинах: 1) завершення, в основному, формування його ідеологічної основи, визначеної формуванням культового образу. Для творення культу важливим було ідеологічне окреслення доцільності й історичної необхідності, закономірності цього явища. Відповідно, обґрунтовуючи таку позицію, народовці намагалися у своїх публікаціях показати значну вагу особистості через високу оцінку та вияснення ролі й внеску М. Шашкевича у суспільний розвиток галицьких русинів, а також у переконаності у потребі возвеличення цієї постаті, яка набувала історичного виміру; 2) організаційне забезпечення цілеспрямованими публічними заходами вшанування й возвеличення видатної особистості взяли на себе товариства, головню, народовського напрямку — «Просвіта», віденська «Січ», дві студентські організації народовський «Дружній лихва» та москвофільський «Академічеський кружок» за участі «Руської Бесіди». На цих вечорах, у доповідях, подавався цілісний образ поета, в честь якого звучали поетичні, прозові, пісенні та інструментальні твори, виступи, що забезпечувало поширення національного інституту спочатку в елітному середовищі, згодом у суспільстві. Такі заходи якнайкраще сприяли поширенню культу в суспільстві, чим забезпечили його зародження; 3) реалізація на практиці ідей М. Шашкевича. Відтак народовці продовжили, але

в більшому, ніж їх попередник, суспільному форматі, процес формування національної словесності, базованій на народних мові, проблематиці, духовних засадах. Також започаткували й розвинули власну періодику, просвіту народу, яка стала вагомим чинником поступу, важливість і доцільність якої пропагував цей видатний галичанин. На загал суспільний характер явища виражався і прилюдним возвеличенням поетаті М. Шашкевича, і поширенням його модерних, націотворчих ідей, та їх втіленням у життя.

III — Важливо у цьому зв'язку з'ясувати суспільний характер цього явища та сили, які були ініціатором зародження атрибутивного національного інституту. Оскільки саме народовці відіграли ключову роль й найбільше причинилися до зародження культу М. Шашкевича в Галичині, то закономірно виникають логічні запитання — що саме спонукало нову генерацію до цього і яким саме вони бачили свого земляка?

Підставою до ініціативи й участі народовців у формуванні культу стало те, що вони були ідейними продовжувачами та наступниками національно-демократичного руху, започаткованого М. Шашкевичем, від якого відступили їхні супротивники, а, вийшовши на суспільну арену, потребували духовно-моральної опори в історичному вимірі й поступі. Першою такою опорою став Т. Шевченко, культ якого вони почали формувати з перших років свого існування. Другим, кому виявили особливе вшанування, був М. Шашкевич — галичанин, діяльність якого багато в чому перегукувалася із Кобзарем, і який дійсно, поряд з ним, був ідейно-духовним попередником народовців. Тому закономірно молоді діячі вважали себе його послідовниками. Все це разом стало поштовхом до дій, спрямованих на вшанування його пам'яті та продовження його справи.

У тому зв'язку показовим було трактування видатного земляка народовцями у двох взаємопов'язаних вимірах — літературному й громадянському. Однак головною підставою для творення саме національного культу була власне громадянська позиція поета, яка виявилася найбільше у літературній діяльності. Тому М. Шашкевич розглядався не стільки як поет-письменник і творець нової народної чи національної літератури, скільки як громадський діяч, що визначив саме національно-демократичний напрям руху галичан, у т. ч. і як виразник ідеї собор-

ності. У цьому контексті впадає у вічі промовистий факт — ніде у матеріалах не наголошувалося на духовному сані поета, а головно акцентувалася увага на його внеску в літературний процес, що був, по суті, громадянським напрямом руху і громадянською позицією в краї. Базовими в оціночних судженнях видатного земляка стали риси, які характеризували особистість, що була здатна впливати на хід подій, їх визначати, а не їм підкорятися, чим могла сприяти поступу суспільства. А це було під силу геніям, творцям, сміливцям, патріотам, яких за виняткові риси необхідно возвеличувати, вшановувати, звіряти з ними свої думки, погляди, вчинки. Тому М. Шашкевич був возведений у ранг непохитного морального авторитету, духовної опори, з позицією якого варто було рахуватися і узгоджувати із його ідеями та діями свої погляди та вчинки, і його наслідувати.

Висновки. Загалом у зародженні культу М. Шашкевича, що відбулося в період 1862—1879 рр., головну роль відіграли народовці та створені ними організації, серед яких важливе місце належить «Просвіті». Перш за все саме вони визнали цього видатного галичанина своїм духовним та ідейним попередником, а себе продовжувачами започаткованої ним справи, що і стало для них поштовхом створення культу цієї особистості. Процес зародження цього суспільно-національного інституту полягав у формуванні його ідеологічної основи та влаштуванні публічних заходів вшанування поета. За допомогою першого було створено культовий образ національного генія в історичному вимірі, за допомогою чого обґрунтовано необхідність і важливість возвеличення, і вшанування цієї особистості. Відповідно М. Шашкевича потрактовано як поета-письменника, громадянського діяча, патріота, моральну величину, загалом особистість, яка не пристосовувалася до обставин, а на них впливала, і своїми діями визначила зміну історичної епохи у розвитку русинів краю, забезпечивши їм ідеї, дії природного поступу, сприяла зближенню через літературу Галичини з Наддніпрянською Україною, що піднімало краян до європейського рівня. Влаштовувані, головно, народовськими організаціями публічні заходи популяризували й утверджували цей образ, залучали до вшанування видатного земляка частину громадськості, чим сприяли поширенню його ідей, що були важливими для природного розвитку народу.

Ще одним із базових елементів творення цього інституту було підняття видатного галичанина до якості еталону, критерію, з яким необхідно було звіряти свої думки, дії з погляду їх правильності чи хибності і в якому можна було шукати опору у відстоюванні своїх позицій чи поборювати опонентів. Загалом відтворений та сформований культовий образ піднімав галичан до загальноукраїнського і європейського рівнів. Однак на той час всі ці заходи стосувалися народівців, їх прихильників, а також частини суспільства, відповідно саме зародження національного культу мало виражений елітарний характер, і цей інститут не набув, і не міг набути, з об'єктивних причин, загальносуспільного галицького виміру.

На завершення доречно відзначити, що поширення культу М. Шашкевича на всю Галичину відбулося у наступному періоді — періоді його формування, що припав на 1880—1892—1893 рр., і який виразився увіковічненням пам'яті видатного галичанина, що стало останнім заходом у створенні цього національного інституту. Цей період започаткувала «Руська Бесіда», висловивши ідею спорудження пам'ятника, а завершила «Просвіта» — перенесенням праху Будителя Галицької Русі до Львова.

Викладене, проаналізоване й узагальнене дає підставу стверджувати, що національні культу, пов'язані із суспільними явищами й процесами, характерними для періоду формування національно-демократичних суспільств, і виступають на історичні арені як їх визначальні чинники, що творили якість нової епохи. Відтак цей інститут був атрибутивним чинником творення модерних суспільств, які прийшли на зміну старим, внісши у суспільний поступ нові ідеї та вартості.

1. Горинь В. Витоки культу Маркіяна Шашкевича. *Дзвін*. Львів, 2011. № 11/12. С. 127—132.
2. Шашкевич В. До мого Батька. *Вечерниці*. 1862. Ч. 19. 7 червня.
3. Шашкевич М. Над Бугом. *Вечерниці*. 1862. Ч. 20. 14 червня.
4. Климкович К. [Післямова]. *Вечерниці*. 1862. Ч. 20. 14 червня.
5. До ч. ч. п. п. передплатителів. *Вечерниці*. 1862. Ч. 33. 13 вересня.
6. Де-що за переводи старо-руської пісні «О полку Ігоревім» на живе народне слово. *Вечерниці*. 1863. Ч. 13. 4 квітня.
7. Галицько-Руська Матиця и її ціль. *Мета*. 1865. № 4.
8. Новинки. *Мета*. 1865. № 18.
9. Чорний Я. Значіне етимології. *Правда*. 1867. Ч. 11. 11 липця.
10. З Відня. Закладання «Січі». Поминки за Маркіяном Шашкевичем. *Правда*. 1868. Ч. 10—11. 15 березня.
11. (З над Дністра) Ще де-що про «Руську Читанку» А. Торонського. *Правда*. 1868. Ч. 21. 8 червня.
12. (З над Дністра) Ще де-що про «Руську Читанку» А. Торонського. *Правда*. 1868. Ч. 22. 15 червня.
13. Наші московські каліки. *Правда*. 1869. Ч. 13.
14. *Центральний Державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАІ України)*. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 7628.
15. Новинки. *Правда*. 1872. Ч. 3.
16. Вечір в честь пам'яті Маркіяна Шашкевича. *Правда*. 1872. Ч. 4.
17. Маркіяна Шашкевича жизнь і літературна діяльність (Річ Поф. Дра Омеляна Огоновського виголошена на декламаторському вечері, даному заходом Товариства «Просвіта» в пам'ять поета дня 7. Липця с. р.). *Правда*. 1872. Ч. 4.
18. Огоновський О. Короткий погляд на історію язиків словянських, особливо-ж на історію язика руського. *Правда*. 1872. Ч. 5.
19. Сіроманець. Українофільство у зв'язку зо східною політикою Прусії и «обрусінем» західного краю. *Правда*. 1872. Ч. 7.
20. Чи може у нас бути згода між Русинами а «Русскими»? *Правда*. 1873. Ч. 1.
21. Новинки. Станіславська гімназія. *Правда*. 1873. Ч. 2.
22. Новинки. *Правда*. 1873. Ч. 3.
23. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: у 2-х т. Т. 1. Київ, 1970.
24. Українець Література російська, великоруска, українська и галицька. *Правда*. 1873. Ч. 6.
25. Новинки: Академічеській Кружок» в словах і в ділах. *Правда*. 1873. Ч. 8.
26. Новинки. *Правда*. 1873. Ч. 10.
27. Новинки. *Правда*. 1873. Ч. 9.
28. Шесті загальні збори «Просвіти». *Правда*. 1874. Ч. 7.
29. Маркіян Шашкевич (річ пр. Верхратського в 30. роковини смерті М. Шашкевича). *Правда*. 1873. Ч. 11.
30. Маркіян Шашкевич (річ пр. Верхратського в 30. роковини смерті М. Шашкевича). *Правда*. 1873. Ч. 12.
31. Навроцький. Ukraine il movimento letterario rutene in Russia e Gallizia (1798—1872). *Правда*. 1873. Ч. 15—16.
32. Часть політично-соціяльна. Огляд на рік 1873. *Правда*. 1874. Ч. 1.
33. Література російська, великоруска, українська и галицька. *Правда*. 1874. Ч. 6.
34. Малоруська національність. *Правда*. 1875. Ч. 15.
35. Літературні звістки. Повість Осипа Федьковича. *Правда*. 1876. Ч. 4.
36. Бесіда Володимира Барвінського виголошена на музикально-декламаторськім вечері у Львові в XV роковини смерті Тараса Шевченка дня 11 марта 1876. *Правда*. 1876. Ч. 6: Додаток до Ч-а 6-го «Правди» р. 1876.

37. Новинки, замітки и кореспонденція. *Правда*. 1876. Ч. 12.
38. Бібліографія, Рукопис Короледворска. *Правда*. 1879. Вип. 5.
39. Новини. Пам'ятник Маркіяна Шашкевича. *Діло*. 1880. Ч. 45. 11 (23) червня.
40. Пашук В. Товариство «Просвіта» — ідейний спадкоємець «Руської Трійці» Шашкевичіана. Нова серія. Вип. 1—2. *НАН України; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича*. Львів; Броди; Вінніпег, 1996. С. 301—306.
- REFERENCES
- Horyn', V. (2011). The origins of the cult of Markiyani Shashkevich. *Dzvin*, 11/12, 127—132 [in Ukrainian].
- Shashkevych, V. (1862). To my Father. *Vechernytsi* (Part 19) [in Ukrainian].
- Shashkevych, M. (1862). Over the Bug. *Vechernytsi* (Part 20) [in Ukrainian].
- Klymkovych, K. (1862). [Epilogue]. *Vechernytsi* (Part 20) [in Ukrainian].
- (1862, September 13). To n. r. h. m. subscribers *Vechernitsa* (Part 33) [in Ukrainian].
- (1863, April 4). Something about translations of the old Rus' song «The Tale of Igor's Campaign» into the folk word. *Vechernytsi* (Part 13) [in Ukrainian].
- (1865). Galician-Russian Matytsia and its goal. *Meta*, 4 [in Ukrainian].
- (1865). News. *Meta*, 18 [in Ukrainian].
- Chornyj, Ya. (1867, 11 July). The meaning of etymology. *Pravda* (Part 11) [in Ukrainian].
- (1868, March 15). From Vienna. Foundation of the Sich. Funeral for Markiyani Shashkevych. *Pravda* (Part 10—11) [in Ukrainian].
- (1868, June 8). (From above the Dniester) Something else about «Russian Reader» by A. Toronsky. *Pravda* (Part 21) [in Ukrainian].
- (1868, June 15). (From above the Dniester) Something else about «Russian Reader» by A. Toronsky. *Pravda* (Part 22) [in Ukrainian].
- (1869). Our Moscow cripples. *Pravda* (Part 13) [in Ukrainian].
- Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv (CDIAL of Ukraine)*. F. 348. Op. 1. File 7628 [in Ukrainian].
- (1872). News. *Pravda* (Ch. 3) [in Ukrainian].
- (1872). An evening in memory of Markiyani Shashkevych. *Pravda* (Part 4) [in Ukrainian].
- (1872). Markiyani Shashkevych's life and literary activity (Speech of Prof. Dr. Omelyan Ogonovsky delivered at a poetry evening organized by the «Enlightenment» Society in memory of the poet. the day 7. Gregorian calendar. July s. r.) True. *Pravda* (Part 4) [in Ukrainian].
- Ogonovsky, O. (1872). A brief look at the history of Slavic languages, especially the history of the Rus' language. *Pravda* (Part 5) [in Ukrainian].
- (1872). Siromanets'. Ukrainophilism in connection with the eastern policy of Prussia and the «Russification» of the West. *Pravda* (Part 7) [in Ukrainian].
- (1873). Can we have an consensus between the Ruthenians and the «Russians»? *Pravda* (Part 1) [in Ukrainian].
- (1873). News. Stanislavskaya Gymnasium. *Pravda* (Part 2) [in Ukrainian].
- (1873). News. *Pravda* (Part 3) [in Ukrainian].
- Drahomanov, M. (1970). Literary and journalistic works: in 2 vol. (Vol. 1). Kyiv [in Ukrainian].
- (1873). Ukrainian Literature, Russian, Velykorussian, Ukrainian and Galician. *Pravda* (Part 6) [in Ukrainian].
- (1873). News: Academic Circle «in words and deeds». *Pravda* (Part 8) [in Ukrainian].
- (1873). News. *Pravda* (Part 10) [in Ukrainian].
- (1873). News. *Pravda* (Part 9) [in Ukrainian].
- (1874). Sixth General Meeting of Enlightenment. *Pravda* (Part 7) [in Ukrainian].
- (1873). Markiyani Shashkevych (speech of prof. Verkhatsky on the 30th anniversary of M. Shashkevych's death). *Pravda* (Part 11) [in Ukrainian].
- (1873). Markiyani Shashkevych (a thing on Verkhatsky Avenue on the 30th anniversary of M. Shashkevych's death). *Pravda* (Part 12) [in Ukrainian].
- (1873). Navrots'kyj. Ukraine il movimento letterario rutene in Russia e Gallizia (1798— 1872). *Pravda* (Part 15—16) [in Ukrainian].
- (1874). The heading politically social. Review for the year 1873. *Pravda* (Part 1) [in Ukrainian].
- (1874). Literature Russian, Velykorussian, Ukrainian and Galician. *Pravda* (Part 6) [in Ukrainian].
- (1875). Malorus'ka nationality. *Pravda* (Part 15) [in Ukrainian].
- (1876). Literary news. The story of Osip Fedkovych. *Pravda* (Part 4) [in Ukrainian].
- (1876). Speech of Volodymyr Barvinsky was delivered at a musical-recitation event in Lviv on the 15th anniversary of Taras Shevchenko's death on March 11, 1876. Supplement to Part 6 of *Pravda*. *Pravda* (Part 6) [in Ukrainian].
- (1876). News, notes and correspondence. *Pravda* (Part 12) [in Ukrainian].
- (1879). Bibliography, Manuscript Koroledvorska. *Pravda* (Issue 5) [in Ukrainian].
- (1880, 11 (23) June). News. Monument to Markiyani Shashkevych. *Dilo* (Part 45) [in Ukrainian].
- Pashuk, V. (1996). Society «Enlightenment» — the ideological successor of the «Russian Trinity» Shashkevychiana. New series (Ussue 1—2, pp. 301—306). *NAS of Ukraine, Institute of the Ukrainian Studies I. Krypyakevych*. Lviv; Brody; Winnipeg [in Ukrainian].